

สภาวะสมัยใหม่และความเสี่ยง: มุมมองทางสังคมวิทยา¹

Modernity and risk: a sociological perspective

เชษฐา พวงหัตถ์

นักวิชาการอิสระ, อดีตอาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์

ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์

มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์

¹บทความนี้เป็นกรรปรายงานจากเอกสารเดิมที่ผู้เขียนชื่อว่า “สภาวะสมัยใหม่และความเสี่ยง: มุมมองทางสังคมวิทยา” เอกสารนี้เอกสารประกอบการบรรยายเพื่อทบทวนองค์ความรู้ในโครงการ “วัฒนธรรมกับความเสี่ยง” ของสำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ (สวส.) ณ สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ (สวส.) ชั้น 3 อาคารคลังพิศดู ขยสภานุเลข 6 กระทรวงสาธารณสุข จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2558 เวลา 13.30-16.30 น. โดยมีเป้าหมายเพื่อการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องสังคม(ที่เต็มไปด้วย)ความเสี่ยงของนักสังคมวิทยา ประเด็นหนึ่งของโครงการนี้คือ “แนวคิด/ทฤษฎีว่าด้วยความเสี่ยงในมิติสังคมวัฒนธรรม” โดยเฉพาะเรื่องความเสี่ยงในวรรณกรรมของแอนโธนี กิดเดนส์ (Giddens) ในช่วงย้อนหลังไปทศวรรษครั้ง ผู้เขียนได้ผลิตงานเขียนจำนวนหนึ่งเกี่ยวกับแนวคิดหลักทางสังคมวิทยา โดยเฉพาะความคิดของแอนโธนี กิดเดนส์ (Anthony Giddens) (งานเขียนของผู้เขียนเกี่ยวกับสภาวะสมัยใหม่ของกิดเดนส์ในช่วงเวลาดังกล่าว คือ (1) เชษฐา พวงหัตถ์. (2546) “โลกในกระแสการเปลี่ยนแปลง” (แปลและเรียบเรียงจาก Giddens, A. (2001), “A Changing World”, in Giddens, A. *Sociology*, 4th edition. Cambridge: Polity): 48-77). *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร (ฉบับมองสังคม)* ปีที่ 23 ฉบับที่ 1: 133-182.; (2) เชษฐา พวงหัตถ์. (2548) “Structuration Theory ของ Anthony Giddens และการหาทางออกให้กับปัญหาวิถีสันตินิยมในสังคมวิทยา”, *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร* ปี 24 ฉบับที่ 2, หน้า 68-106. (3) เชษฐา พวงหัตถ์. (2548) *แนวคิดหลักทางสังคมวิทยา: Structure - Agency / โครงสร้าง - ผู้กระทำ: คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา*.; (4) เชษฐา พวงหัตถ์. (2548/2549) “วิถีสันติทางทฤษฎีในสังคมวิทยา: พัฒนาการและปัญหาทางทฤษฎี”, *วารสารร่วมทุกข์* ปีที่ 24 ฉบับที่ 1-2 (ตุลาคม 2548-พฤษภาคม 2549): 29-76.; และ (5) เชษฐา พวงหัตถ์. (2551/2552) “ทฤษฎีสังคมและการทำความเข้าใจสภาวะสมัยใหม่ของแอนโธนี กิดเดนส์”, วิชาการ ปีที่ 2 ฉบับที่ 7 ลำดับที่ 15 (16 ธันวาคม 2551-31 มกราคม 2552) และ ปีที่ 2 ฉบับที่ 8 ลำดับที่ 16 (1 กุมภาพันธ์-15 มีนาคม 2552).) แต่ผู้เขียนต้องยุติการทำงานนี้ลงเป็นผลจากอุทกภัยในช่วงปลายปี พ.ศ. 2554 บรรดางานเขียนของกิดเดนส์ ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ เอกสาร และแผ่นดิสก์บันทึกข้อมูลการบรรยายของกิดเดนส์ ได้รับความเสี่ยงภัยทั้งหมดจนไม่สามารถเก็บกู้ได้ หลังจากนั้น (และด้วยเงื่อนไขปัญหาด้านสุขภาพ) ผู้เขียนได้หยุดพักการทำงานเกี่ยวกับแนวคิดทางสังคมวิทยาและหันไปผลิตงานเกี่ยวกับแนวคิดทางทฤษฎีในสาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ/การเมืองระหว่างประเทศจนถึงปัจจุบัน การได้รับเชิญจาก สวส. ให้มาทบทวนแลกเปลี่ยนองค์ความรู้เกี่ยวกับความเสี่ยงในสังคมสมัยใหม่ในมิติสังคมวัฒนธรรม โดยเฉพาะการที่ผู้เขียนถูกกำหนดให้นำเสนอ “แนวคิด/ทฤษฎีว่าด้วยความเสี่ยงกับสังคมสมัยใหม่ในวรรณกรรมของกิดเดนส์” จึงเป็นโอกาสที่ผู้เขียนใช้เวลาไม่ถึงหนึ่งสัปดาห์ในการทบทวน “ชีวประวัติ” ของความรู้เกี่ยวกับความคิดของกิดเดนส์ในเรื่องสภาวะสมัยใหม่ (modernity) และเรื่องความเสี่ยง (risk) ในมิติสังคมวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนจำเป็นต้องเปิด “พื้นที่ของการสนทนา” ให้กับนักสังคมวิทยาคนอื่นที่เป็น contemporary thinkers ของกิดเดนส์อย่าง อูลริค เบ็ค (Ulrich Beck) ด้วยเช่นกัน และโครงการที่ผู้เขียนปรารถนาจะทำต่อไปก็คือ การสร้างบทสนทนาระหว่างนักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาที่พูดถึงความเสี่ยงในมิติวัฒนธรรมอย่างเมรี ดักลาส (Mary Douglas)

A b s t r a c t

At the turn of the century and the millennium, risk is a topic which is impossible to ignore. The author, in this article, considers the work of two prominent sociologists who have written extensively on modernity and risk: Ulrich Beck and Anthony Giddens. The author concludes that what these two sociologists have in common is their interest in modern societies, and their desire to see their discipline used for socially useful purposes. Indeed, all two believe that their work not only asks interesting questions, but even provides some answers.

Keywords :

Modernity, Risk, Risk Society, Risk Culture,
Reflexive Modernisation

บ ก ค ต ย อ

ตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 21 หรือช่วงต้นของสหัสวรรษใหม่ เป็นต้นมา ความเสี่ยง (risk) เป็นประเด็นสำคัญอันหนึ่งที่ละเลยไม่ได้ ในบทความนี้ ผู้เขียนนำเสนอเขียนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของสภาวะสมัยใหม่และความเสี่ยงของนักสังคมวิทยาที่โดดเด่นสองคนมาพิจารณาคือ อูร์ลิก เบ็คและแอนโธนี กิดเดนส์ ข้อสรุปของผู้เขียนก็คือว่า สิ่งนี้นักสังคมวิทยาทั้งสองคนมีความเหมือนกันก็คือความสนใจที่มีต่อสังคมสมัยใหม่ทั้งหลาย รวมตลอดถึงการที่ทั้งสองคนปรารถนาที่จะให้สาขาวิชาของตนได้ถูกนำไปใช้เพื่อเป้าหมายผลประโยชน์ของสังคม จริงๆ แล้วทั้งสองคนเชื่อว่างานเขียนของตนนอกจากจะตั้งคำถามที่น่าสนใจแล้ว ยังนำเสนอคำตอบบางประการที่มีต่อคำถามดังกล่าว

คำสำคัญ :

สภาวะสมัยใหม่ ความเสี่ยง สังคมความเสี่ยง
วัฒนธรรมของความเสี่ยง การเข้าสู่สภาวะใหม่ที่
สร้างปัญหาให้ต้องขบคิดทบทวน

Without numbers, there are no odds and probabilities;
without odds and probabilities, the only way to deal with
risk is to appeal to the gods and the fates. Without numbers,
risk is wholly a matter of gut."

: Bernstein (1996)

บทนำ

เราคงไม่สามารถหลีกเลี่ยงนี้ให้พ้นจากบรรดาภัยอันตรายที่อยู่รอบตัวเรา ภัยอันตรายไม่ว่าจะใหญ่หรือเล็กล้วนปรากฏอยู่ทุกแห่ง องค์ประกอบอันหนึ่งของอันตรายปรากฏให้เห็นในการดำเนินกิจกรรมในทุกๆ เรื่องของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการขับรถไปทำงานตอนเช้าและการขับรถกลับบ้านตอนเย็น ในช่วงเวลาเร่งด่วน การก้าวเท้าลงจากทางเท้าเพื่อข้ามถนนไปยังอีกด้านหนึ่ง หรือการมีที่อยู่อาศัยในย่านที่เต็มไปด้วยโรคติดต่อ ภัยอันตรายทั้งหลายแฝงตัวอยู่ในสภาพแวดล้อม (เช่น ฝนกรดและมลภาวะ ชื้นของโอโซนที่บางลง และของเสียจากการผลิตในภาพอุตสาหกรรม) และในรูปแบบต่างๆ ของการใช้ชีวิตของเรา (เช่น พฤติกรรมทางเพศ การสูบบุหรี่ การเล่นเกมกีฬาผาดโผน การกินอาหาร และการออกกำลังกาย) เราเผชิญกับอันตรายเหล่านี้ทั้งหมด - ไม่ว่าจะเป็นโดยเต็มใจหรือไม่เต็มใจก็ตาม - เมื่อเรามีชีวิตอยู่บนโลกใบนี้ แม้แต่กิจกรรมต่างๆ ที่เป็นเรื่องธรรมดาสามัญที่สุดของมนุษย์อย่างพวกเรา ก็อาจถูกห่อหุ้มด้วยอันตราย

ความสามารถในการคาดการณ์เกี่ยวกับอันตรายเหล่านี้ (เช่น สิ่งที่มีศักยภาพที่จะเป็นอันตรายซึ่งอาจจะมีผลกระทบต่อเราโดยตรง) เป็นหัวใจของสิ่งที่เรารู้จักกันในชื่อว่า "ความเสี่ยง" (risk) ในฐานะเป็นมโนทัศน์อันหนึ่ง ความเสี่ยงช่วยให้เราสามารถให้คำอธิบายต่อความ

โชคร้ายและเหตุการณ์ที่สร้างความตื่นตระหนก รวมตลอดถึงสามารถอธิบายบรรดาพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนจากสิ่งที่เราเชื่อว่าเป็นพฤติกรรมปกติ ความเสี่ยงช่วยให้เราปรับตัวเข้ากับความเสี่ยงที่ไม่แน่นอนและสิ่งต่างๆ ที่เรากลัว ที่เราไม่เข้าใจ หรือที่เราไม่สามารถควบคุมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น มโนทัศน์เรื่องความเสี่ยงจึงเป็นหนึ่งในบรรดายุทธศาสตร์ที่สังคมพัฒนาขึ้นมาเพื่อจัดการกับอันตราย ภัยคุกคามที่มีต่อชีวิตของเรา และกับสิ่งที่เรายังไม่รู้ หากเราไม่มียุทธศาสตร์ในการปรับตัวให้เข้ากับความเสี่ยงเหล่านี้ เราก็จะถูกบีบให้สูญเสียสำนักอำนาจในการควบคุมและปล่อยให้ตัวเราเองอยู่ภายใต้ความปรารถนาของชะตากรรม แต่ถ้าเรามียุทธศาสตร์ในการปรับตัวให้เข้ากับความเสี่ยง เราก็มีโอกาสในการต่อสู้เพื่อพวงคัลยาภาพของตัวเราและของสังคมเอาไว้ได้

เราคงต้องตั้งข้อสังเกตอีกด้วยว่า เราเต็มใจที่จะก่อลดความเสี่ยงบางอย่างเอาไว้ แต่เราก็พร้อมที่จะสลัดความเสี่ยงอื่นๆ ให้หลุดพ้นไปทันที ความเสี่ยงบางอย่างเป็น “สิ่งที่ดี” แต่ความเสี่ยงบางอย่างกลับเป็น “สิ่งเลวร้าย” แล้วเราใช้อะไรเป็นเกณฑ์ในการตัดสินความเสี่ยงเหล่านี้ในแต่ละกรณี? เราจะอธิบายได้อย่างไรเกี่ยวกับวิถีทางที่แตกต่างกันในการมองสิ่งที่มีศักยภาพที่จะเป็นอันตรายอันเดียวกันจากมุมมองของผู้คนที่ไม่เหมือนกัน อย่างเช่นในกรณีที่บางสิ่งก็เป็นความเสี่ยงอย่างสูงในสายตาของบางคน แต่กลับได้รับการยอมรับว่ามีความอภิมรณสำหรับคนอื่น? การขึงนำหนักระหว่างอันตรายอันหนึ่งกับอันตรายอีกอันหนึ่งและการประเมินสิ่งที่ต้องสูญเสียโดยเชิงเปรียบเทียบกับผลประโยชน์ที่จะได้รับในบางสถานการณ์นั้น ถือเป็นหัวใจของรูปแบบการใช้ชีวิตของเรา และบ่อยครั้งที่เดียวที่เป็นตัวกำหนดความนิยมชมชอบที่มีต่อกิจกรรมต่างๆ อย่างเช่น กีฬา การผจญภัย และการท่องเที่ยว สำหรับพวกเรา

สภาวะสมัยใหม่และความเสี่ยง: มุมมองทางสังคมวิทยา

หลายคน การให้ความสนใจกับเรื่องของความเสี่ยงถือได้ว่าเป็นลักษณะเฉพาะของโลกสมัยใหม่อันอุดมโภคา (modern and affluent world) เมื่อเราหันมดิ่งวลงกับความเสี่ยงที่ปรากฏอยู่ เราก็ได้สร้างความเสี่ยงรูปแบบใหม่ ๆ ขึ้นมา การพูดเช่นนี้อาจเกินเลยความจริงมากไป ทว่าการเข้าใจว่าความเสี่ยงทั้งหลายที่มีต่อปัจเจกบุคคลและประชากรในสังคม ได้ถูกมองอย่างไรและได้รับการจัดการอย่างไรมัน อาจช่วยให้เรานำเอาความหวาดกังวลเหล่านี้มาพิจารณาในมุมมองของเรา

ในภาพกว้างของบริบทของความเสี่ยง เราจำเป็นต้องนำเอากรณีศึกษาต่าง ๆ มาพิจารณาหาคำอธิบายอย่างเช่นกรณีของความเสี่ยงที่มาจากการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ (alcohol consumption) เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ได้กลายเป็นส่วนสำคัญอันหนึ่งของหลายวัฒนธรรมในโลกมาเป็นเวลาหลายพันปีในฐานะเป็นเครื่องดื่มบำรุงอายุวัฒนะ ยารักษาโรค อาหาร ของมีค่า สิ่งหล่อเลี้ยงสังคม และองค์ประกอบของพิธีกรรม คนส่วนใหญ่ซึ่งดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ได้รับแรงจูงใจจากความบันเทิง อันเป็นความหวังที่พวกเขาจะได้รับจากการดื่ม สำหรับบางคนการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เป็นทางออก ความสุขที่เครื่องดื่มประเภทนี้ยื่นให้รวมตลอดถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับจากรูปแบบการใช้ชีวิตที่แยกไม่ออกจากเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ สำหรับอีกหลายคนเครื่องดื่มแอลกอฮอล์สามารถนำมาซึ่งความเสี่ยงอย่างเห็นได้ชัดต่อสุขภาพและสวัสดิภาพ ภัยอันตรายต่างปรากฏให้เห็นไม่เพียงแต่เฉพาะสำหรับคนที่ดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เท่านั้น แต่ยังสำหรับผู้คนที่อยู่รอบข้างของคนที่ยึดติดกับเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ รวมตลอดถึงสังคมโดยรวมอีกด้วย ความเสี่ยงซึ่งแฝงตัวอยู่ในภายในเครื่องดื่มแอลกอฮอล์นั้น ไม่แตกต่างไปจากความเสี่ยงที่พวกเรา

เต็มใจจะเผชิญในกิจกรรมแบบอื่นๆ อย่างเช่นการเล่นสกี การไต่ภูเขา การกินจนเกินความพอดี การขี่มอเตอร์ไซด์ หรือการขับรถยนต์ อย่างไรก็ดี การมองความสำคัญของอันตรายที่พร้อมจะได้รับและความเสี่ยงที่แฝงตัวอยู่ในการขี่เครื่องขี่แอลกอฮอล์ มีความแตกต่างกันไประหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่มคน และวัฒนธรรมต่างๆ ที่มีอยู่ในโลก การมองหาวิถีทางที่เหมาะสมในการจัดการกับการขี่เครื่องขี่แอลกอฮอล์เพื่อป้องกันความเสี่ยงนั้นก็มีความซับซ้อนและเป็นพันธกิจที่ท้าทาย

สำหรับกรณีศึกษาเกี่ยวกับเรื่องความเสี่ยงอย่างเช่น การขี่เครื่องขี่แอลกอฮอล์นั้น วัฒนธรรม (culture) ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดอันหนึ่งที่มีอิทธิพลมุมมองของเราที่มีต่อความเสี่ยงในการเลือกรูปแบบการใช้ชีวิต เราจะขี่มันอย่างไร จะขี่ในปริมาณมากเท่าใด และจะขี่หรือไม่ นั่น ล้วนเป็นพฤติกรรมที่ยึดโยงอย่างใกล้ชิดกับมุมมองในมิติวัฒนธรรมเกี่ยวกับบทบาทของเครื่องขี่แอลกอฮอล์ในสังคมและการให้การยอมรับต่อพฤติกรรมการขี่เครื่องขี่แอลกอฮอล์ที่หลากหลาย

สิ่งจำเป็นสำหรับความสามารถในการตัดสินใจของเราผ่านภาษาเกี่ยวกับความเสี่ยง (language of risk) ก็คือความเข้าใจของเราที่มีต่อสารสนเทศซึ่งเราได้รับจากแหล่งที่หลากหลาย หลายอย่างที่เราได้รับการบอกเล่าเกี่ยวกับความเสี่ยงบางอย่าง มาจากบรรดาคนที่ได้รับการยอมรับในบทบาทที่พวกเขาอยู่ในสังคมในแง่ของความรับผิดชอบในเรื่องความปลอดภัยและสวัสดิภาพ อย่างไรก็ตามก็ดี สารสนเทศเกี่ยวกับความเสี่ยงก็มาจากแหล่งอื่นๆ ซึ่งใช้มุมมองที่เหมือนกันในการสื่อสารสารสนเทศเกี่ยวกับความเสี่ยงให้กับคนในสังคม การจัดการกับความเสี่ยงที่วางพื้นฐานอยู่บนสารสนเทศที่เราได้รับและบนประสบการณ์และการรับรู้ของเราเอง ล้วนเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจในชีวิตประจำวัน

สภาวะสมัยใหม่และความเสี่ยง: มุมมองทางสังคมวิทยา

สิ่งสำคัญก็คือ การเข้าใจว่าการจัดการความเสี่ยง (risk management) ไม่จำเป็นต้องหมายถึงการลดปริมาณความเสี่ยงลง เมื่อใดก็ตามที่เราจัดการความเสี่ยงในชีวิตของเรา เรากำลังตัดสินใจเกี่ยวกับพฤติกรรมของเรา รวมตลอดถึงการชั่งน้ำหนักระหว่างความลี้ภัยกับผลประโยชน์ที่จะได้รับตามลำดับ เช่นเดียวกับแง่มุมอื่นๆ ในชีวิตประจำวัน การตัดสินใจว่าจะดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์หรือไม่นั้น สะท้อนให้เห็นความสมดุลของการคาดค่านวนดังกล่าว

ในบทความนี้ ผู้เขียนจะนำความเสี่ยงที่ปรากฏให้เห็นในสภาวะสมัยใหม่ของสังคมที่ติดจลากตัวเองว่าเป็นสังคมสมัยใหม่มาพิจารณา โดยให้ความสำคัญกับมิติสังคมวัฒนธรรม ผ่านมุมมองของสังคมวิทยา โดยการเปิด “พื้นที่ของการสนทนา” ให้กับนักสังคมวิทยาร่วมสมัยสองคนคือ อุลริค เบ็ค (Ulrich Beck) และ แอนโทนี กิดเดนส์ (Anthony Giddens)

ความเสี่ยงในมิติสังคมวัฒนธรรม

ตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 21 หรือช่วงต้นของสหัสวรรษใหม่ เป็นต้นมา ความเสี่ยง (risk) เป็นประเด็นสำคัญอันหนึ่งที่ละเลยไม่ได้ การเผชิญหน้ากันซึ่งในบางครั้งได้ยกระดับเป็นการใช้ความรุนแรงเกี่ยวกับวิวาทะเรื่องพืช/อาหารแปลงพันธุกรรมและรูปแบบอื่นๆ ของเทคโนโลยีชีวภาพ รวมตลอดถึงสื่อที่โหมกระพือข่าวการโต้เถียงกันเกี่ยวกับรสนิยมในการเล่นกีฬาที่ท้าทายความเสี่ยง และการยอมรับความเสี่ยงอันเป็นผลจากมลภาวะในระดับสูงที่ปรากฏในบางภูมิภาคของโลก หลายต่อหลายครั้ง ความเสี่ยงได้ถูกทำให้เป็นประเด็นทางการเมือง บรรดานักการเมืองปลุกเร้าความสำคัญของวิทยาศาสตร์เพื่อนำวาทกรรมในสังคมให้เชื่อว่านโยบายของตน “มีความปลอดภัย”

ความเสี่ยงได้เข้ามาครอบงำสำนึกของผู้คนทั้งในระดับปัจเจกบุคคล และในระดับกลุ่มแม้ว่าความไม่มั่นคง/ความไม่ปลอดภัยระดับโลก (global insecurity) มีสาเหตุมาจากลัทธิก่อการร้าย มลภาวะ โรคระบาด และทศวรรษภัย ทว่าความเสี่ยงก็เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นอาหาร แสงแดด และการเดินทาง สิ่งต่างๆ ที่ดูเหมือนจะ ไม่เป็นอันตราย ไม่ว่าจะเป็นพรมปูพื้น รองเท้า โทรศัพท์ เครื่องดูดฝุ่น เครื่องเสียง ก็มีศักยภาพที่จะเป็นความเสี่ยงต่อสุขภาพได้กระทรวง การค้าและอุตสาหกรรมของประเทศอังกฤษได้ให้ข้อมูลว่าการดื่มน้ำชา ก็เป็นสาเหตุอันหนึ่งของอุบัติเหตุ (Spicker, 2001 : 17)

ในช่วงเวลาสองทศวรรษที่ผ่านมา ความเสี่ยงได้กลายเป็นประเด็น ที่มีการพูดถึงกันมากในงานวิจัยและทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ อย่างไรก็ตาม การทำความเข้าใจสิ่งซึ่งงานศึกษาเกี่ยวกับความเสี่ยงพูดถึงนั้น ประเด็น ที่ควรคำนึงถึงก็คือ ประการแรก เราจำเป็นต้องพิจารณา/ตรวจสอบ การสร้างความเสี่ยงทางสังคม (social construction of risk) ขึ้นมาในงาน ศึกษาเรื่องความเสี่ยงเหล่านั้น ประการที่สอง บรรดาจินตภาพเกี่ยวกับ ลักษณะของความเสี่ยงมีความสัมพันธ์กับแง่มุมต่างๆ ของชีวิตประจำวัน มากขึ้น ด้วยเหตุนี้ การศึกษาเรื่องความเสี่ยงจึงปรากฏให้เห็นในสาขา วิชาต่างๆ โดยเฉพาะด้านสังคมศาสตร์ ปัญหาต่างๆ จำนวนมากเกี่ยวกับ ความเสี่ยงที่มีการศึกษากันอยู่ขณะนี้ สะท้อนให้เห็นปฏิบัติการทางสังคม (social practices) ซึ่งเชื่อมโยงกันในระดับโลก

อย่างไรก็ดี แม้ว่าสังคมศาสตร์ไม่สามารถให้คำตอบเกี่ยวกับ ลักษณะของความเสี่ยงในสังคมปัจจุบันได้อย่างครอบคลุม ทว่า สังคมศาสตร์สามารถช่วยให้เราเข้าใจว่าความเสี่ยงได้กลายเป็นแง่มุม สำคัญอันหนึ่งของโลกทางสังคม (social world) ได้อย่างไร นั่นก็

สภาวะสมัยใหม่และความเสี่ยง: มุมมองทางสังคมวิทยา

หมายความว่า การศึกษา/วิจัยเรื่องความเสี่ยงจำเป็นต้องหาทางเชื่อมโยงความเสี่ยง การทำงานของสถาบันต่างๆ ทางสังคม และปฏิบัติการทางสังคมเข้าด้วยกัน

การพยายามทำความเข้าใจความเสี่ยง จำเป็นต้องแยกแยะความแตกต่างว่าอะไรคือสิ่งที่ป็นจริง (what is real) และอะไรคือสิ่งที่ป็นไปได้ (what is possible) กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ ความเสี่ยงแสดงให้เห็นถึงสภาวะของโลกซึ่งมีการบรรจบกันระหว่างความไม่แน่นอนของผลที่จะเกิดขึ้นและความหวาดวิตกของมนุษย์ที่มีต่อผลที่จะเกิดขึ้น (Rosa, 1998: 15-44) ความไม่แน่นอนสามารถถูกมองได้ว่าเป็นสภาวะของจิตใจ อันเป็นผลจากกระบวนการในการประเมินการคาดการณ์ต่างๆ จำนวนหนึ่งเกี่ยวกับอนาคต ความไม่แน่นอนเป็นผลของ “การคิดคำนวณ” บนพื้นฐานของความรู้และข้อมูลข่าวสารที่มีอยู่ ดูเหมือนว่าข้อสังเกตต่างๆ เกี่ยวกับความเสี่ยงในปัจจุบันสะท้อนให้เห็นภาพหลอนของการหาทางพิชิตความไม่แน่นอน ซึ่งก็คือความไม่แน่นอนอยู่ดี ด้วยเหตุนี้ ความพยายามในการสร้างความแน่นอนให้กับความมั่นคงในมิติต่างๆ ของชีวิตประจำวันจึงดูเหมือนว่าเป็นสินค้าที่พึงปรารถนาและเป็นที่ต้องการของตลาด

ตลอดช่วงเวลาทศวรรษที่ผ่านมาทฤษฎีวิวัฒนาการ (cultural theory) ได้กลายเป็นกรอบคิดที่สำคัญอันหนึ่งในการทำความเข้าใจว่ากลุ่มต่างๆ ในสังคมตีความสิ่งที่เป็นอันตราย (danger) รวมตลอดถึงสร้างความไว้วางใจ (trust) หรือความไม่ไว้วางใจ (distrust) ที่มีต่อบรรดาสถาบันที่ทำหน้าที่กำหนดกฎเกณฑ์และควบคุมความเสี่ยงได้อย่างไร การสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องพฤติกรรมเสี่ยง/ปัจจัยเสี่ยงต่อสุขภาพในมิติสังคมวัฒนธรรม จำเป็นต้องพิจารณาพื้นฐานและพัฒนาการทาง

ความคิดของทฤษฎีวัฒนธรรมจากบรรดาวรรณกรรมที่ศึกษา/วิเคราะห์ เรื่องความเสี่ยง รวมตลอดถึงสำรวจคุณค่าของทฤษฎีวัฒนธรรมที่มีต่อ ประเด็นเรื่องการบริหารจัดการความเสี่ยงในสังคมปัจจุบัน

ทฤษฎีวัฒนธรรมเป็นวิธีการอันหนึ่งในการตีความว่าบรรดา ปัจเจกบุคคลสร้างชุดของการกำหนดกฎเกณฑ์เกี่ยวกับอันตราย (danger) มลภาวะ (pollution) และภัยคุกคาม (threat) ขึ้นมาอย่างไร และทำไม จุดเน้นของแนวคิดทฤษฎีนี้ก็คือ การชี้ให้เห็นว่าการตัดสินใจหรือ เกี่ยวข้องกับเรื่องของความเสี่ยงและการกำหนดความหมายให้กับสิ่งที่ เรียกว่าความเสี่ยงนั้นไม่ได้เป็นอิสระจากบริบททางสังคม การตัดสินใจหรือ การกำหนดความหมายเป็นส่วนสำคัญของพัฒนาการของวิวาทะที่ ปรากฏอยู่ในสังคม โดยเฉพาะในเรื่องสิทธิที่จะรับรู้และสิทธิที่จะได้รับ ความยุติธรรมจากผลกระทบของความเสียหายหรือการสูญเสียความสงบ ในจิตใจ รวมตลอดถึงการถูกตำหนิจากสังคม

เพื่อที่จะเข้าใจว่า ทำไมความเสี่ยงบางอย่างได้ถูกทำให้กลายเป็น ประเด็นทางการเมือง (politicized) และถูกทำให้กลายเป็นวาระสำคัญ ของสังคม ขณะที่ความเสี่ยงอื่นๆ ยังคงถูกกลบปิดอยู่นั้น มีความสำคัญ อย่างยิ่งต่อการสร้างกรอบคิดในการนำไปใช้อธิบายว่า ความเสี่ยงทั้ง หลายล้วนเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและถูกเลือกหยิบยกขึ้นมาพิจารณา ศึกษา บรรดานักทฤษฎีด้านวัฒนธรรมเสนอว่า วิวาทะทางสังคมที่ เกี่ยวกับความเสี่ยงไม่สามารถถูกลดทอนลงมาให้เป็นแค่เรื่องของ ความปลอดภัย (safety) และนักทฤษฎีเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า ความเสี่ยง แยกไม่ออกจากประเด็นเรื่องอำนาจ (power) ความยุติธรรม (justice) และความชอบธรรม (legitimacy) ทฤษฎีวัฒนธรรมยังได้นำเสนอแนวทาง เชิงปทัสสถาน (normative guidelines) บางอย่างเพื่อนำไปใช้ปฏิบัติ

สภาวะสมัยใหม่และความเสี่ยง: มุมมองทางสังคมวิทยา

โดยเน้นความสำคัญของกระบวนการในการตัดสินใจในเรื่องของความเสี่ยงบนฐานของข้อมูลเชิงปริมาณของประเด็นเรื่องความเสี่ยง

ประเด็นสำคัญที่ต้องพูดถึงด้วยก็คือ แนวคิดทางทฤษฎีวิวัฒนาการเสนอว่าธรรมชาติของปัจเจกบุคคลไม่ว่าจะเป็นใครก็ตามที่มีต่อเรื่องความเสี่ยงได้รับอิทธิพลจากลักษณะของกลุ่มทางสังคมที่พวกเขาเป็นส่วนประกอบ เช่น องค์กรต่างๆ กลุ่มเพื่อน รวมถึงตลอดถึงแหล่งต่างๆ ของสิทธิอำนาจ และระดับของความรู้สึกผูกพันที่ปัจเจกบุคคลเหล่านั้นมีต่อกลุ่มทางสังคมต่างๆ ที่พวกตนเป็นสมาชิก ด้วยเหตุนี้ ทักษะคิดและการตัดสินใจเกี่ยวกับความเสี่ยงและที่เกี่ยวกับแบบแผนของความยุติธรรมทางสังคมและรัฐบาลที่มีความรับผิดชอบ ล้วนถูกกำหนดขึ้นมาจากความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะความคาดหวังและระบบคุณค่าของบรรดาผู้คนที่ยังกักอยู่ในกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ

ความสำคัญของมิติ (สังคม) วัฒนธรรมในการทำความเข้าใจเรื่องความเสี่ยง (risk) และโดยเฉพาะการทำความเข้าใจความเสี่ยงที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของสุขภาพ ก็คือว่า บรรดามุมมองของผู้เชี่ยวชาญ ชุมชนวิชาการโดยเฉพาะด้านวิทยาศาสตร์ รวมตลอดถึงความน่าเชื่อถือของสารด้านสุขภาพ (health-related messages) ได้รับอิทธิพลจากบริบทของปฏิสัมพันธ์ซึ่งกำหนดความหมายของความเสี่ยงขึ้นมา

แนวทางที่ครอบงำ (dominant approach) ในแวดวงสังคมศาสตร์ก็คือ การใช้ปัจเจกบุคคลเป็นหน่วยในวิเคราะห์ (methodological individualism) แนวพินิจนี้เริ่มต้นด้วยการกำหนดนิยามให้กับพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล (individual behavior) และนำคำนิยามนี้ไปใช้อธิบายการกระทำทางสังคม (social action) ในงานศึกษาจำนวนหนึ่งเกี่ยวกับการรับรู้ของกลุ่มคนหรือของปัจเจกบุคคลเกี่ยวกับปัจจัยความเสี่ยง

พบว่า บรรดาปัจเจกบุคคลที่มีความแตกต่างกันได้กำหนดลักษณะที่แตกต่างกันให้กับประเด็นที่เป็นความเสี่ยงอันเดียวกัน (Marris et als., 1997 : 303-313) นัยก็คือว่า การศึกษามิติด้านวัฒนธรรมควรให้ความสำคัญมากขึ้นกับประเด็นเรื่องการก่อรูปก่อร่างของการรับรู้ ทฤษฎีวัฒนธรรมให้น้ำหนักกับประเด็นที่ว่า อะไรคือสิ่งที่ผู้คนยึดถือร่วมกัน และใครเป็นคนกำหนดเอกลักษณ์ของกลุ่ม/ชุมชน/สังคมสำหรับการมีปฏิสัมพันธ์กันของบรรดาผู้คนในโลกทางสังคม วัฒนธรรมในบริบทดังกล่าวจึงเป็นกรอบคิดที่ใช้ร่วมกันในการตีความของกลุ่มต่างๆในสังคม หรือเป็น "วิถีทางร่วมกันซึ่งชุมชนหนึ่งใช้ในการทำความเข้าใจโลก...หรือชุดของคำแนะนำและกฎเกณฑ์" (Gross and Rayner, 1985: 146) การให้ความหมายดังกล่าวถือว่าเป็นฐานคิดอันหนึ่งของทฤษฎีวัฒนธรรมที่มองว่าสมาชิกทั้งหลายของกลุ่มต่างๆที่มีลักษณะร่วมกันนั้นเป็นคนวางระเบียบ/กฎเกณฑ์ให้กับความจริงในวิถีทางที่เป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละกลุ่ม

นี่คือประเด็นหลักของทฤษฎีสังคมวิทยาที่ปรากฏในงานเขียนหลายต่อหลายชิ้นของแอนโทนี กิดเดนส์ (Anthony Giddens) (Giddens, 1990 ; เศษฐา 2551/2552) โดยเฉพาะประเด็นเรื่องสำนึกเชิงปฏิบัติ (practical consciousness) และ "ความมั่นคงในเชิงภววิทยา" (ontological security) กิดเดนส์ตั้งข้อสังเกตว่า เราสามารถทำความเข้าใจโลกในการยึดโยงกันทางวัฒนธรรมได้ด้วยการพิจารณาผลที่ตามมาจากการไม่มีกลไกดังกล่าว กิดเดนส์หมายถึงงานศึกษาจำนวนหนึ่งที่ชี้ให้เห็นว่าการไม่มีกลไกในการสร้างความไว้วางใจกันอาจจะเป็นสาเหตุของอาการจิตเภทในวัยทารก (infantile schizophrenia) ขึ้นได้ กล่าวให้กว้างกว่า นั่นก็คือ การไม่มีกลไกในการสร้างความไว้วางใจได้รับการอธิบายความว่าเป็นเรื่องของความหวาดกลัว

สภาวะสมัยใหม่และความเสี่ยง: มุมมองทางสังคมวิทยา

ทฤษฎีวิวัฒนาการจึงมีความสำคัญต่อการช่วยทำความเข้าใจการประกอบสร้างสิ่งที่เรียกว่าความเสี่ยงขึ้นมาในสังคม (social construction of risk) ผ่านกระบวนการของการกำหนดเรื่องของคุณค่าและการสร้างความไว้วางใจ กระบวนการเหล่านี้เป็นเรื่องของความคิดและการฝังสภาวะทางจิตลงไปในสังคม (social anchors) สำหรับการจัดการกับโลกที่เต็มไปด้วยความแปลกประหลาด ความไม่แน่นอน และการครอบงำของวิทยาศาสตร์ซึ่งไม่สามารถกีดแยกคุณค่าต่างๆ และการมีส่วนร่วมของความรู้แบบอื่นๆ ออกไปให้พ้นทางได้อีกต่อไป

มุมมองของแนวคิดการประกอบสร้างนิยม (constructivism) ในบางครั้งถูกเรียกว่า “การประกอบสร้างความจริงทางสังคม” (social construction of reality) ซึ่งสะท้อนออกมาเป็นข้อความที่ชวนคิดก็คือ:

ความรู้ทั้งหมดและทุกสิ่งทุกอย่างที่เราพูดกันล้วนถูกประกอบสร้างร่วมกันทั้งสิ้น ภาษาไม่ใช่เหตุการณ์ส่วนตัวของใครคนใดคนหนึ่ง บรรดาคำพูดเป็นผลผลิตร่วมกัน รวมตลอดถึงความหมายต่างๆ ไม่สามารถมีสิ่งที่เรียกว่าความเสี่ยง โรคภัยไข้เจ็บ อันตราย หรือความจริงใดๆ ได้ ถ้าความรู้เกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้ไม่ได้ถูกประกอบสร้างขึ้นมา มันอาจจะดีมากกว่านี้ ถ้าหากคำว่า “การตีความทางสังคม” จะถูกนำมาใช้แทนคำว่า “การประกอบสร้าง” เนื่องจากว่าปรากฏการณ์ทั้งหมดล้วนเป็นเรื่องของการตีความทั้งสิ้น²

(Douglas, 1977 : 123)

²ข้อความภาษาอังกฤษคือ “All knowledge and everything we talk about is collectively constructed. Language is no private invention. Words are a collective product, and so are meanings. There could not be risks, illnesses, dangers, or any reality, knowledge of which is not constructed. It might be better if the word “social construal” were used instead of “construction”, because all evidence has to be construed.”

ความเสี่ยงจากมุมมองของนักสังคมวิทยา: อุลริค เบ็คและแอนโธนี กิดเดนส์

นักสังคมศาสตร์ที่โดดเด่น 3 คนซึ่งผลิตงานเขียนจำนวนมากน้อยเกี่ยวกับเรื่องของความเสี่ยง คนแรกเป็นนักมานุษยวิทยาชื่อ แมรี ดักลาส (Mary Douglas) ซึ่งพิมพ์เผยแพร่งานชิ้นแรกเกี่ยวกับความเสี่ยง (โดยเขียนร่วมกับออรอน วิลดาฟสกี (Aaron Wildavsky)) เมื่อปี ค.ศ. 1982 (Douglas and Wildavsky, 1982) ส่วนอีกสองคนเป็นนักสังคมวิทยา คือ อุลริค เบ็ค (Ulrich Beck) ซึ่งเขียนหนังสือเกี่ยวกับความเสี่ยงเป็นภาษาเยอรมันชื่อ Risikogesellschaft ในปี ค.ศ.1986 และหลังจากนั้นได้มีการแปลเป็นภาษาอังกฤษชื่อ *Risk Society : Towards a New Modernity* ในปี ค.ศ.1992 (Beck, 1992) และแอนโธนี กิดเดนส์ (Anthony Giddens) ซึ่งพิมพ์เผยแพร่งานในปี ค.ศ.1991 ชื่อ *Modernity and Self-Identity* (Giddens, 1991)

แม้ว่านักทฤษฎีทั้งสามคนได้เขียนงานในหัวข้อเดียวกัน ทว่าพวกเขากลับแทบจะไม่มี “การสนทนากัน” งานของเบ็คและกิดเดนส์ไม่ปรากฏในงานเขียนของดักลาสเมื่อหล่อนเขียนงานเกี่ยวกับความเสี่ยงสองเล่มแรก (ปี ค.ศ.1982 และปี ค.ศ.1986) (Douglas and Wildavsky, 1986) และดักลาสก็ได้อ้างอิงงานของเบ็คอย่างรวบรัด (และในเชิงยอมรับ) ในงานเขียนของหล่อนเมื่อปี ค.ศ. 1992 (Douglas, 1992) อย่างไรก็ตาม เบ็คและกิดเดนส์ทำแค่อ้างอิงงานเขียนของดักลาสเฉพาะประเด็นที่ทั้งสองคนสนใจเท่านั้น สิ่งที่ทั้งสามคนมีร่วมกันก็คือ ความสนใจที่มีต่อสังคมสมัยใหม่ (ซึ่งมีหลากหลายความหมาย) และความปรารถนาที่จะ “ร่วมวงสนทนา” กับนักคิดคนอื่น ๆ ที่อยู่นอกสาขาวิชาของตน ทั้งสามคนปรารถนาที่จะเห็นการนำความรู้ในสาขาวิชาของตนไปใช้ให้เกิด

สภาวะสมัยใหม่และความเสี่ยง: มุมมองทางสังคมวิทยา

ประโยชน์เพื่อตอบสนองเป้าหมายของสังคม จริงๆ แล้วทั้งสามคนเชื่อว่างานเขียนของตนไม่เพียงตั้งคำถามที่น่าสนใจเท่านั้น แต่ยังนำเสนอคำตอบบางประการให้กับสังคมด้วย

บรรดานักสังคมวิทยาซึ่งเขียนงานเกี่ยวกับเรื่องความเสี่ยง มีแนวโน้มที่นอกจากจะให้ความสนใจกับการแสวงหาทฤษฎีที่สามารถนำไปใช้ได้ อย่างเป็นสากลแล้ว ยังให้ความสนใจกับบรรดาทฤษฎีที่อธิบายแนวโน้มที่เป็นสากลเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์อีกด้วย งานเขียนจำนวนหนึ่งของเบ็คและ กิดเดนส์ซึ่งเป็นนักทฤษฎีสังคมที่พูดถึงเรื่องความเสี่ยงและได้รับการอ้างถึงอย่างกว้างขวางมากที่สุด มีหลายประเด็นร่วมกัน แม้ว่าในช่วงแรกๆ ดูเหมือนว่าทั้งสองคนนี้ต่างคนต่างเขียนงานของตน

หนังสือของเบ็คเรื่อง *Risk Society* ถือได้ว่ามีอิทธิพลทางความคิดอย่างมาก เบ็คมองความเสี่ยงว่าเพิ่มปริมาณมากขึ้น: “การขยายตัวของพลังการผลิตในกระบวนการสร้างความเป็นสมัยใหม่ อันตรายและสิ่งต่างๆ ที่มีศักยภาพที่จะเป็นภัยคุกคามต่างๆ ได้ถูกปลดปล่อยออกมาในระดับที่ไม่เคยปรากฏให้เห็นมาก่อน”³ (Beck, 1986/1992)

เบ็คตั้งข้อสังเกตว่า ความเสี่ยงทั้งหลายปรากฏให้เห็นตลอดมาในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ อย่างไรก็ตาม เบ็คก็ชี้ให้เห็นว่าลักษณะของความเสี่ยงในปัจจุบันมีความแตกต่างในเชิงคุณภาพจากความเสี่ยงในยุคก่อนหน้าด้วยเหตุผลหลายประการ ประการแรก ความเสี่ยงในสังคมสมัยใหม่มีลักษณะที่มองไม่เห็นโดยมีตำแหน่งแห่งที่อยู่ในปริมาตรของฟิสิกส์และเคมี ประการที่สอง ความเสี่ยงในสังคมสมัยใหม่มีพื้นฐานอยู่ในการผลิตอย่างล้นเหลือในภาคอุตสาหกรรม ดังนั้น ในทฤษฎี

³ข้อความภาษาอังกฤษคือ “(I)n the course of the exponentially growing productive forces in the modernisation process, hazards and potential threats have been unleashed to an extent previously unknown.”

ของเบ็ค สังคมความเสี่ยง (risk society) อาจถูกให้ความหมายได้ว่าเป็น “วิธีการอย่างเป็นระบบในการจัดการกับบรรดาอันตรายและความไม่ปลอดภัยซึ่งกระบวนการทำให้เป็นสมัยใหม่ทำให้เกิดขึ้นกับตัวกระบวนการเอง”⁴ (Beck, 1992 : 21) ความแตกต่างประการที่สามระหว่างความเสี่ยงในสังคมสมัยใหม่และอันตรายทั้งหลายทั้งปวงในอดีตก็คือว่า ความเสี่ยงในสังคมสมัยใหม่คุกคามรูปแบบของชีวิตทั้งหมดในโลก ความสามารถที่มีมากขึ้นของเทคโนโลยีด้านต่าง ๆ มาพร้อมกับความสามารถคาดการณ์ผลที่ตามมาของเทคโนโลยีเหล่านั้นซึ่งโดยตัวมันเองแล้วได้กลายเป็นพลังที่ครอบงำในประวัติศาสตร์และในสังคม ทั้งหมดนี้มีผลทำให้เกิดกระบวนการทัศน์อันใหม่ขึ้นมาคือ “สังคมความเสี่ยง” (risk society)⁵ (Giddens, 1999 : 1-10) ซึ่งเป็นขั้นตอนใหม่ของสภาวะสมัยใหม่ (a new stage of modernity)

เบ็คยอมรับว่าบางคนได้รับผลกระทบมากกว่าคนอื่น ๆ อันเป็นผลจากการกระจายความเสี่ยง หรือ “สิ่งเลวร้าย”: “ตำแหน่งแห่งที่ของความเสี่ยงทางสังคมปรากฏตัวขึ้นมา” ซึ่งไม่จำเป็นต้องมีลักษณะแบบเดียวกับการแตกแบ่งรูปแบบเก่าในแง่ของชนชั้นหรือศาสนา ด้วยเหตุผลนี้เบ็คยอมรับว่า “สังคมความเสี่ยงในแง่นี้จึงเป็นโลกของสังคมความเสี่ยง” (a world of risk society) (Beck, 1992: 23)

⁴ข้อความภาษาอังกฤษคือ “a systematic way of dealing with hazards and insecurities induced and introduced by modernisation itself”

⁵สังคมความเสี่ยง (risk society) ในทฤษฎีของเบ็คและกิดเดนส์ คือลักษณะของการจัดโครงสร้างของสังคมสมัยใหม่เพื่อจัดการกับความเสี่ยง มโนทัศน์นี้ปรากฏในงานเขียนของนักทฤษฎีหลายคนที่ศึกษาสภาวะสมัยใหม่ โดยเฉพาะเบ็คและกิดเดนส์ มโนทัศน์นี้ได้ถูกนำเสนอขึ้นมาในคริสต์ทศวรรษ 1980 และได้รับการอ้างถึงอย่างแพร่หลายในคริสต์ทศวรรษ 1990 อันเป็นผลจากการนำไปเชื่อมโยงกับแนวโน้มในการให้ความสนใจอธิบายสภาวะสมัยใหม่และการให้ความใส่ใจมากขึ้นกับสิ่งแวดล้อมในช่วงเวลาดังกล่าวตามลำดับ ในทฤษฎีของนักสังคมวิทยาอังกฤษอย่างกิดเดนส์ สังคมความเสี่ยงหมายถึง “สังคมที่ให้ความสนใจมากขึ้นกับอนาคต (รวมถึงความไม่ปลอดภัย) ซึ่งทำให้เกิดการตั้งข้อสังเกตในเรื่องความเสี่ยงขึ้นในสังคม” (“a society increasingly preoccupied with the future (and also with safety), which generates the notion of risk.”) (Giddens, 1999 : 1-10.)

สภาวะสมัยใหม่และความเสี่ยง: มุมมองทางสังคมวิทยา

ในระดับหนึ่งนั้น ความเสี่ยงทั้งหลายยังคงยึดโยงอยู่กับแบบแผนของชนชั้น เนื่องมาจากการมีสหสัมพันธ์ระหว่างความยากจนอย่างสุดขีดและความเสี่ยงอย่างรุนแรง ยิ่งไปกว่านั้น ในระเบียบโลกใหม่ (new global order) ความเสี่ยงบางอย่างอย่างเช่นความเสี่ยงที่เกิดจากบรรดาโรงงานอุตสาหกรรมที่ทำให้เกิดภาวะอันตรายนั้น ก็ได้ถูกถ่ายโอนจากหลายประเทศที่พัฒนาแล้วไปไปยังโลกที่สาม

อย่างไรก็ดี แม้ว่าคนที่ร่ำรวยสามารถใช้ความมั่งคั่งของตน “ซื้อ” ทางออกเพื่อให้หลุดรอดจากความเสี่ยง ทว่าความเป็นไปได้ดังกล่าวมีน้อยมากอันเนื่องมาจากการแพร่ขยายตำแหน่งแห่งที่ของการแบกรับความเสี่ยง อากาศและน้ำแบบเดียวกันได้ถูกบริโภคโดยทุกๆ คน หรือที่เบ็คพูดว่า “หมอกควันอันเป็นมลภาวะก็มีความเป็นประชาธิปไตย” (Beck, 1992 : 36) และนั่นก็หมายความว่าความเสี่ยงเป็นไปอย่างเท่าเทียมกัน นี่ก็คือ การขัดกันอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งมีศักยภาพที่จะเปิดทางให้มีการเปลี่ยนแปลง เมื่อเป็นเช่นนี้ แม้ว่าเบ็คจะมองสังคมความเสี่ยงว่าเป็นสังคมแห่งความหายนะ แต่เขายอมรับว่าปัจจัยอันนี้มีศักยภาพทางการเมืองเนื่องจากว่า “การหาทางป้องกันและการจัดการกับความเสี่ยงครอบคลุมถึงการจัดโครงสร้างใหม่ของอำนาจและสิทธิอำนาจ”⁶ (Beck, 1992 : 4)

เบ็คเชื่อว่า แม้ว่าวิวาทะเกี่ยวกับประเด็นเหล่านี้ยังคงดำเนินต่อไปในแง่ของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ทว่าไม่มีความเหมาะสมกับสภาวะในปัจจุบัน อันที่จริง การยังคงปรากฏให้เห็นการยอมรับอย่างไ้การวิพากษ์ในสิ่งที่วิทยาศาสตร์นำเสนอ นั้น หมายความว่าสังคมและวัฒนธรรมได้ถูกละเลย อย่างไรก็ตาม ในการถกเถียงกันเกี่ยวกับเรื่อง

⁶ข้อความภาษาอังกฤษคือ “averting and managing these can include a reorganisation of power and authority.”

ของความเสียง วิทยาศาสตร์ไม่สามารถผูกขาดได้อีกต่อไป เนื่องจากว่าแทบจะไม่มี การเห็นพ้องกัน ในบรรดาผู้เชี่ยวชาญ ไม่ว่าจะเป็นในส่วนที่เกี่ยวกับประเด็นที่ว่าอะไรเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความเสียง หรือในส่วนที่เกี่ยวกับวิธีการในการบริหารจัดการความเสียง ผลก็คือการวิพากษ์วิจารณ์จากสาธารณะเริ่มส่งเสียงดังมากขึ้น ขณะเดียวกัน เนื่องจากมีผู้กระทำการจำนวนมากในกระบวนการสร้างความเป็นสมัยใหม่ ไม่ว่าจะเป็นด้านธุรกิจ ด้านการเกษตร ด้านกฎหมาย และด้านการเมือง แต่ก็ยังไม่มีผู้กระทำการในภาคส่วนใดออกมาแสดงความรับผิดชอบต่อความเสียงที่เกิดขึ้น: “อาชญากรรมความเสียงปรากฏให้เห็นทั่วไป และอาชญากรรมนี้ก็ไปด้วยกันได้ดีกับการขาดความรับผิดชอบ ทุกคนเป็นทั้งสาเหตุและผลกระทบ” และเมื่อเป็นเช่นนั้น “ผู้ก่อการและผู้ที่ถูกเป็นเหยื่อจึงไม่มีความแตกต่างกันแต่อย่างใด”⁷ (Beck, 1992 : 33)

ระดับที่ผู้คนได้รับอันตรายจากความเสียงเหล่านี้ขึ้นอยู่กับระดับของความรู้ (knowledge) ซึ่งหลายต่อหลายครั้งที่เดียวที่บรรดาคนที่ตกเป็นเหยื่อไม่มีความรู้ ด้วยเหตุผลนี้ เบ็คจึงเสนอว่า “คุณภาพของชีวิตและการผลิตความรู้ได้ถูกโยงยัดเข้าด้วยกัน”⁸ (Beck, 1992 : 55) อย่างไรก็ตาม เมื่อไม่กี่ปีมานี้ ได้มีการให้ความสนใจและมีการตระหนักรู้มากขึ้นในรูปแบบต่างๆ ของความรู้ที่จำเป็นต่อการทำนายอันตรายที่เกิดจากกระบวนการทำให้เป็นสมัยใหม่ซึ่งเคยเป็นที่ยอมรับกันมาก่อนหน้านี้ ความรู้ในเรื่องความเสียงได้ถูกให้ความหมายใหม่ และทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ: “ขณะที่ในแง่ของชนชั้นและการจัดช่วงชั้นตำแหน่งแห่งที่เป็นตัวกำหนดสำนึก แต่ในแง่ของตำแหน่งแห่งที่ของความเสียง สำนึกเป็นตัวกำหนดการมีตัวตน”⁹ (Beck, 1992 : 33)

⁷ข้อความภาษาอังกฤษคือ “there is a general complicity, and the complicity is matched by a general lack of responsibility. Everyone is cause and effect and so perpetrator and victim become identical”

⁸ข้อความภาษาอังกฤษคือ “quality of life and the production of knowledge are locked together”

⁹ข้อความภาษาอังกฤษคือ “whereas in class and stratification positions being determines consciousness, in risk positions consciousness determines being.”

สภาวะสมัยใหม่และความเสี่ยง: มุมมองทางสังคมวิทยา

กล่าวโดยสรุป ข้อเสนอของเบ็คก็คือว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมไม่ใช่ปัญหาของสิ่งที่อยู่รอบตัว แต่เป็น**ปัญหาของผู้คนและเป็นปัญหาสังคม** ยิ่งไปกว่านั้น วิชาวิธีแบบเการะหว่างธรรมชาติ (nature) และสังคม (society) ไม่ได้มีอยู่ต่อไป เนื่องจากว่า “ในช่วงปลายของคริสต์ศตวรรษที่ 20 ธรรมชาติคือสังคม และสังคมก็คือธรรมชาติด้วยเช่นกัน” (Beck, 1992 : 81)

ในส่วนที่สองของหนังสือของเบ็ค เขาชี้ให้เห็นถึงกระบวนการสร้างความ**เป็นปัจเจกบุคคล (individualisation)** ซึ่งกำลังเกิดขึ้นพร้อมๆ กับการปรากฏตัวของสังคมความเสี่ยง ผลที่ตามมาก็คือ หลายต่อหลายครั้งที่เดียวที่ปัญหาต่างๆ ของระบบได้ถูกทำให้กลายเป็นความล้มเหลวของตัวบุคคลที่เห็นได้ชัด อย่างไรก็ตาม ในขณะเดียวกัน ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (new social movements) ก็ถือกำเนิดขึ้นมาจากกระบวนการเหล่านี้ ซึ่งขบวนการเคลื่อนไหวเหล่านี้ นอกจากจะเป็นการแสดงออกของความพยายามในการแสวงหาอัตลักษณ์ทางสังคมและอัตลักษณ์ส่วนบุคคลแล้ว ยังเป็นการแสดงออกของการต่อต้านรูปแบบใหม่ๆ ของการควบคุมที่ได้ถูกสถาปนาขึ้นมา ซึ่งมักปรากฏให้เห็นภายใต้ฉลากว่าการบริหารจัดการความเสี่ยง (risk management)

ประการสุดท้าย เบ็คนำเสนอจินตภาพของ *reflexive modernization*¹⁰

¹⁰จินตภาพเรื่อง reflexive modernisation เป็นการตั้งข้อสังเกตว่า เรากำลังเคลื่อนตัวไปสู่ขั้นตอนที่สามของพัฒนาการทางสังคมในสภาวะสมัยใหม่ โดยเบ็คได้นำมาใช้เป็นชื่อรองของหนังสือที่มีอิทธิพลทางความคิดของเบ็คเรื่อง *Risk Society* ซึ่งก็คือ *Towards a New Modernity* (Beck, 1992). เบ็คชี้ให้เห็นว่า สภาวะสมัยใหม่ (modernity) ได้ผ่านขั้นตอนการพัฒนาจนถึงปัจจุบันสามขั้นตอน ขั้นตอนแรก คือ สภาวะก่อนสมัยใหม่ (pre-modernity) ขั้นตอนที่สองคือ สภาวะสมัยใหม่ที่ไม่มีความซับซ้อน (simple modernity) และขั้นตอนที่สามคือ สภาวะที่มีการขบคิดทบทวนผลที่เกิดขึ้นจากสภาวะสมัยใหม่ (reflexive modernity) กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ ในขั้นตอนแรก สังคมแบบดั้งเดิม (traditional society) ได้ถูกแทนที่โดยสังคมอุตสาหกรรม (industrial society) ซึ่งอาจเรียกว่าเป็นสภาวะสมัยใหม่ที่ไม่มีความซับซ้อน (simple modernity) โดยขั้นตอนนี้ มีการปรากฏตัวของชนชั้นต่างๆ การสะสมความมั่งคั่ง ความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์อย่างรวดเร็ว และการก่อตัวของสังคมอุตสาหกรรม-ทุนนิยม เบ็คยืนยันว่าในปัจจุบันเรากำลังตกอยู่ภายใต้ผลกระทบของการเปลี่ยนผ่านจากขั้นตอนที่สองซึ่งเป็นสภาวะสมัยใหม่ที่ไม่มีความซับซ้อนไปสู่ขั้นตอนที่สามซึ่งในทรรศนะของเบ็คคือช่วงเวลาเรียกว่า reflexive modernity ลักษณะของช่วงเวลานี้ก็คือ ความต่อเนื่องอย่างเห็นได้ชัดของสังคมอุตสาหกรรมที่ผ่านการเปลี่ยนแปลงมาแล้ว อย่างไรก็ตาม สิ่งที่สำคัญของสังคมอุตสาหกรรมแบบใหม่นี้มีความแตกต่างอย่างมากจากสังคมอุตสาหกรรมในยุคก่อนหน้า สิ่งที่สำคัญในขั้นตอนนี้กำลังเผชิญอยู่นั้น ไม่ใช่ปัญหาในเรื่องการบังคับหรือการควบคุมธรรมชาติเพื่อผลประโยชน์ของ

(ต่อหน้าถัดไป)

ในความหมายที่ว่า “ชีวประวัติที่ถูกกำหนดโดยสังคมได้ถูกแปรเปลี่ยนเป็นชีวประวัติซึ่งปัจเจกบุคคลสร้างขึ้นมาจากด้วยตนเองและยังคงถูกสร้างต่อไป”¹¹ (Beck, 1992 : 135) ในกระบวนการดังกล่าว ปัจเจกบุคคลทั้งหลายไม่มีความต้องการที่จะยอมรับบรรดาข้ออ้างต่างๆ ที่ความรู้ทางวิทยาศาสตร์สถาปนาขึ้นมามีความจริง แต่กลับนำข้ออ้างเหล่านั้นมาวิพากษ์วิจารณ์ ในแง่นี้ “บรรดา ‘วัตถุ’ ของการสร้างความเป็นวิทยาศาสตร์ กลายเป็น ‘องค์ประณาน’ ของการสร้างความเป็นวิทยาศาสตร์ได้เช่นกัน กล่าวคือองค์ประณานสามารถและจะต้องฉวยใช้ประโยชน์อย่างเอาจริงเอาจังจากบรรดาการตีความอันหลากหลายของวิทยาศาสตร์นั้นเอง”¹² (11) (Beck, 1992: 157) สิ่งที่ปรากฏตามมา

10 (ต่อ)

มนุษยชาติ แต่เป็นปัญหาต่างๆ ที่เป็นผลจากตัวพัฒนาการด้านเทคโนโลยีเศรษฐกิจ (technoeconomic development) เอง ด้วยเหตุนี้ เบ็คจึงยืนยันว่า สภาวะสมัยใหม่ได้กลายเป็นสภาวะที่มีการขบคิดทบทวนตัวเอง (reflexive) ซึ่งถือได้ว่าลักษณะเช่นนี้เป็นทั้งสาระสำคัญและปัญหาของตัวสภาวะสมัยใหม่เอง สภาวะสมัยใหม่ในช่วงนี้จำเป็นต้องแก้ไขปัญหาดังกล่าว ที่มนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น (human-constructed) อันเป็นผลจากพัฒนาการของสังคมอุตสาหกรรม

สำหรับกิดเดนส์ มโนทัศน์เรื่อง reflexivity หมายถึง การเชื่อมโยงกันระหว่างความรู้ (knowledge) และชีวิตทางสังคม (social life) ความรู้ที่เราได้รับเกี่ยวกับสังคมสามารถสร้างผลกระทบต่อกิจกรรมที่เรากระทำสิ่งต่างๆ ในสังคมตัวอย่างของสังคมไทยในขณะนี้ การอ่านผลสำรวจคะแนนนิยมของคนไทยที่มีต่อรัฐบาลทหารที่อยู่ในระดับสูง (ถ้าเป็นความจริง) อาจจะทำให้ปัจเจกบุคคลแสดงออกซึ่งการให้การสนับสนุนรัฐบาลรูปแบบนี้ได้ ในทหระณะของกิดเดนส์ การมีชีวิตอยู่ในยุคโลกาภิวัตน์ในขณะนี้ หมายถึงการที่เราจะต้องมีสิ่งที่เรียกว่า “การขบคิดทบทวนทางสังคม” (social reflexivity) มากขึ้นด้วย การขบคิดทบทวนทางสังคม (social reflexivity) หมายถึงการที่เราต้องคิดหรือสะท้อนคิดอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับสภาวะการณ์ที่เราอาศัยหรือมีชีวิตอยู่ เมื่อสังคมยึดติดอยู่กับจารีตประเพณีมากขึ้น ผู้คนก็สามารถทำสิ่งต่างๆ ตามวิถีทางที่วางไว้อย่างมั่นคงโดยไม่ใคร่ครวญ/คิดทบทวนมากขึ้นตามไปด้วย สำหรับพวกเรานั้น หลายๆแง่มุมของชีวิตที่คนรุ่นก่อนหน้าพวกเราเคยปฏิบัติตามโดยดุษณีนั้น ปัจจุบันได้กลายเป็นเรื่องที่เปิดกว้างสำหรับการเลือกตัดสินใจว่าจะทำตามหรือไม่ทำตามก็ได้ ตัวอย่างเช่น นับเป็นเวลาหลายร้อยปีมาแล้วที่ผู้คนไม่มีวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการจำกัดขนาดของครอบครัวของพวกเขา แต่ด้วยรูปแบบของการคุมกำเนิดสมัยใหม่ และรูปแบบอื่นๆ ของเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการให้กำเนิดลูก พ่อแม่ไม่เพียงแต่สามารถเลือกได้ว่าจะมีลูกได้กี่คนแล้ว ยังสามารถทำได้แม้กระทั่งตัดสินใจว่าจะให้ลูกของตนเป็นเพศอะไรด้วย แน่นอนว่าความเป็นไปได้นี้แบบใหม่ๆ เช่นนี้จะต้องเผชิญกับปัญหาใหม่ๆ ด้านจริยธรรมอีกด้วยเช่นกัน

สำหรับกิดเดนส์นั้น ความรู้ทางสังคมวิทยาควรมีเป้าหมายที่จะเป็น “สิ่งที่ทุกคนรู้” เนื่องจากความรู้ทางสังคมวิทยาเป็นวิธีการสำคัญอันหนึ่งที่สมาชิกของสังคมสมัยใหม่สามารถทำความเข้าใจและอธิบายการทำงานของสังคมได้ ความรู้ทางสังคมวิทยาจึงเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของโลกปัจจุบันและช่วยให้สามารถเปลี่ยนแปลงโลกได้โดยการหาทางอธิบายและวิเคราะห์โลก ในแง่การศึกษาวิจัยทางสังคมวิทยาจึงเป็นการทำงานในลักษณะวิพากษ์ (critical) กล่าวคือ จะต้องมองหาความหมายทั่วไปที่คนในสังคมรับรู้ร่วมกัน แต่นำมาจัดระบบใหม่และแพร่กระจายออกไปเพื่อช่วยให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงในทางบวก การทำหน้าที่อย่างรู้สำนึกในลักษณะเช่นนี้ที่กิดเดนส์ เรียกว่า “social reflexivity” ซึ่งหมายถึง การที่นักปราชญ์พิจารณาทบทวนความรู้เกี่ยวกับโลกทางสังคมแล้วนำมาประยุกต์ใช้เพื่อตอบสนองการท้าทายของสถานการณ์และเงื่อนไขใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกทางสังคม

¹¹ข้อความภาษาอังกฤษคือ “socially prescribed biography is transformed into biography that is self-produced and continues to be produced.”

¹²ข้อความภาษาอังกฤษคือ “The ‘objects’ of scientisation also become *subjects* of it, in the sense that they can and must actively manipulate the heterogeneous supply of scientific interpretations.”

สภาวะสมัยใหม่และความเสี่ยง: มุมมองทางสังคมวิทยา

ก็คือ การมีพื้นที่ให้กับ “ผู้กระทำการ” (agency) และการปรากฏตัวของ
การเมืองว่าด้วยสังคมความเสี่ยงรูปแบบหนึ่ง (a politics of risk society)
ทั้งในระดับส่วนบุคคลและในระดับสังคม

กิดเดนส์มองโลกในปัจจุบันไม่ต่างจากเบ็คว่าได้เข้าสู่ขั้นตอนอันใหม่
ซึ่งกิดเดนส์เรียกว่า “late modernity” หรือ “high modernity”¹³

¹³ดูรายละเอียดใน Giddens (1991) กิดเดนส์อธิบายโลกสมัยใหม่ว่ามีลักษณะเหมือนพลังที่พุ่งตัวไปข้างหน้าอย่างรวดเร็วรุนแรง ไม่มีอะไรต้านทานได้และพร้อมที่จะทำทุกอย่างที่ขวางหน้ารพนาสุร (“juggernaut”) ลักษณะการเช่นนี้ก็คือขั้นตอนที่ก้าวหน้าของสภาวะสมัยใหม่ (an advanced stage of modernity) หรือที่กิดเดนส์เรียกว่า สภาวะสมัยใหม่ในช่วงหลัง (“late modernity”) กิดเดนส์ไม่เห็นด้วยกับนักวิชาการจำนวนไม่น้อยที่ยอมรับว่าเราได้ก้าวเข้าสู่ยุคหลังสมัยใหม่ (postmodern age) แม้ว่าตัวกิดเดนส์เองก็เชื่อว่ามีความเป็นไปได้ที่จะเกิดสภาวะหลังสมัยใหม่ (postmodernity) ขึ้นในอนาคต อย่างไรก็ตามขณะนี้เรายังคงอยู่ในยุคสมัยใหม่เนื่องจากโลกทุกวันนี้มีลักษณะแตกต่างไปจากโลกของนักทฤษฎียุคคลาสสิก สภาวะสมัยใหม่ในสายตาของกิดเดนส์มีลักษณะที่เป็นพลวัตอย่างมาก เป็น “โลกที่ก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็วไม่หยุดยั้ง” เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางมากกว่ายุคก่อนหน้า สภาวะสมัยใหม่ในทรรศนะของกิดเดนส์ประกอบด้วยองค์ประกอบพื้นฐานในเชิงสถาบัน 4 ประการ คือ (1) ทุนนิยม (capitalism) ซึ่งปรากฏออกมาในรูปของการผลิตสินค้า การมีกรรมสิทธิ์ในทุนของเอกชน แรงงานรับจ้างที่ไร้สมบัติ และระบบชนชั้นที่เป็นผลมาจากสิ่งทักกล่าวถึงข้างต้น (2) อุตสาหกรรมนิยม (industrialism) ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับการทำให้พลังจากเครื่องจักรในการผลิตสินค้าในสถานประกอบการ รวมตลอดถึงในด้านการขนส่ง การติดต่อสื่อสารและชีวิตส่วนตัว (อันที่จริงองค์ประกอบทั้งสองประการนี้ก็ไม่ใช่เรื่องใหม่แต่อย่างใด) (3) ชีตความสามารถในการตรวจคุม (surveillance capacities) ซึ่งเป็นเรื่องของการสอดส่องควบคุมกิจกรรมของประชากรโดยเฉพาะในปริมาณของการเมือง และ (4) การควบคุมวิธีการใช้ความรุนแรง (control of the means of violence) ซึ่งครอบคลุมถึงอุตสาหกรรมการทำสงคราม จะเห็นว่ากิดเดนส์วิเคราะห์สภาวะสมัยใหม่ในระดับมหภาค (macro) โดยให้ความสำคัญกับรัฐ-ชาติ (nation-state) (มากกว่าสังคมซึ่งเป็นจุดเน้นของสังคมวิทยาในอดีต) ซึ่งกิดเดนส์เชื่อว่ามีความแตกต่างโดยสิ้นเชิงจากชุมชนซึ่งเป็นลักษณะของสังคมก่อนสมัยใหม่

งานเขียนของกิดเดนส์ในช่วงที่ผ่านมาไม่นานนี้ให้ความสำคัญปัญหาที่ว่าอะไรคือลักษณะของสถาบันทางสังคมในช่วงเวลาต่างๆของประวัติศาสตร์ กิดเดนส์เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงที่เป็นลักษณะโดดเด่นที่เห็นได้ชัดโดยเฉพาะสำหรับยุคปัจจุบัน กิดเดนส์ก็ยังเห็นแย้งว่าเราไม่ได้อยู่ในยุค “หลังสมัยใหม่” (post-modern) แต่เป็นยุค “สมัยใหม่” ที่มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างเข้มข้น (“radicalised modernity”) อันเป็นผลจากการขยายขอบเขตของพลังทางสังคมซึ่งเคยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นกับยุคก่อนหน้านี้ อย่างไรก็ตามกิดเดนส์ได้ชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างสังคมก่อนสมัยใหม่ (pre-modern) สังคมสมัยใหม่ (modern) และสังคมสมัยใหม่ช่วงหลัง/สังคมสมัยใหม่ที่มีความก้าวหน้าแต่ก็ (late/high modern) และกิดเดนส์ก็ได้โต้แย้งว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญหลายอย่างเกิดขึ้น แต่เขาก็มองการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ด้วยจุดยืนที่เป็นกลางโดยชี้ให้เห็นว่าสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นทั้งโอกาสที่ไม่มีใครคาดคิดมาก่อนและภัยอันตรายที่ไม่เคยมีมาก่อน กิดเดนส์ยังเน้นอีกด้วยว่าเรายังไม่ได้ไปไกลกว่าสภาวะสมัยใหม่เลย ยุคที่เรามีชีวิตอยู่นี้เป็น “ช่วงหลัง” ของสภาวะสมัยใหม่ ที่มีการพัฒนาอย่างเต็มที่ หนีให้หลุดจากจารีตประเพณี และมีการเปลี่ยนแปลงหลายอย่างเกิดขึ้นอย่างเข้มข้น (a developed, detraditionalized, radicalized, “late modernity”) ดังนั้นปรากฏการณ์ที่บางคนเรียกว่า “หลังสมัยใหม่” นั้น สำหรับกิดเดนส์แล้วไม่ได้เป็นอะไรมากไปกว่าบางสิ่งบางอย่างที่มีลักษณะสุดโต่งมากที่สุดของสภาวะสมัยใหม่ที่พัฒนาอย่างเต็มที่แล้วเท่านั้น

กิดเดนส์เชื่อว่าในสังคมสมัยใหม่ในปัจจุบันซึ่งเป็นสังคมแบบหลังจารีตประเพณี (post-traditional) อัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคลไม่ได้เป็นสิ่งที่ได้รับสืบทอดมาหรือมีลักษณะที่แน่นอนตายตัวไม่เปลี่ยนแปลงต่อไปอีกแล้ว ทว่าได้กลายเป็นโครงการที่มีการใคร่ครวญไตร่ตรองสะท้อนคิด (reflexive project) ซึ่งเป็นเรื่องที่เราต้องทำงานอย่างต่อเนื่องตลอดเวลาและต้องขบคิดทบทวนสิ่งที่ได้ทำไปด้วย อัตลักษณ์ส่วนตัวจึงไม่ใช่ชุดของลักษณะที่สังเกตเห็นได้ในวง

(ต่อหน้าถัดไป)

13(ต่อ)

เวลาหนึ่งๆ แต่ได้กลายเป็นบันทึกชีวิตของบุคคล กิดเดนส์อธิบายว่า "อัตลักษณ์ของบุคคลไม่ใช่สิ่งที่พบเห็นได้ ในพฤติกรรมหรือในความสัมพันธ์ที่มีกับคนอื่น แต่อยู่ที่ความสามารถในการทำให้เรื่องเล่า (narrative) ยังคงมีอยู่ต่อไป ชีวิตประวัติของบุคคล-ถ้าหากเขา/หล่อนยังคงต้องมีปฏิสัมพันธ์อย่างสม่ำเสมอกับคนอื่น ๆ ในโลกของการดำเนินชีวิตประจำวัน-ไม่สามารถเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นมาเอง (fictive) ได้ทั้งหมด แต่จะต้องมีการบูรณาการเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในโลกข้างนอกตัวเข้าด้วยกันและเลือกเอามาใช้กับ "เรื่องเล่า" เกี่ยวกับตัวตนของเราอยู่ตลอดเวลา ในปัจจุบันเราสามารถเข้าถึงข่าวสารได้มากกว่าแต่ก่อน ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้เราได้ขบคิดทบทวนอยู่ตลอดเวลาเกี่ยวกับสาเหตุและผลที่ตามมาของการกระทำของเรา ขณะเดียวกันเราก็เผชิญกับภัยอันตรายที่เกี่ยวข้องกับผลที่เกิดขึ้นตามมาโดยไม่ตั้งใจของการกระทำของเราและจากการที่เราใส่ใจความรู้ของบรรดาผู้เชี่ยวชาญ เราสร้าง สารรักษาไว้และขบคิดทบทวนตัวตนของเรื่องเล่าที่เป็นชีวิตประวัติ บทบาททางสังคมและรูปแบบการใช้ชีวิตของเรา-ซึ่งก็คือเรื่องเล่าที่บอกว่าเป็นใคร และเราได้กลายมาเป็นสิ่งที่เราเป็นอยู่ขณะนี้ได้อย่างไร เราไม่เสรีภาพมากขึ้นที่จะเลือกว่าเราต้องการทำอะไรและเราต้องการเป็นอะไร (แต่กิดเดนส์ก็ยอมรับว่าฐานะเศรษฐกิจทาง/ความมั่งคั่งยังคงเปิดโอกาสให้มีทางเลือกได้มากขึ้นอยู่ดี) อย่างไรก็ดี ทางเลือกที่มีมากขึ้นนี้เป็นได้ทั้งในแง่ของการมีเสรีภาพและการนำมาซึ่งปัญหาที่ยากในแง่ของเสรีภาพก็คือความรู้สึกรู้ว่าเราสามารถเติมเต็มสิ่งที่เราขาดหรือไม่มีได้มากขึ้น ในแง่ของปัญหาที่ยากก็คือความตึงเครียดทางด้านอารมณ์ความรู้สึกรู้ที่มีมากขึ้นรวมตลอดถึงเวลาที่เรากำลังให้ในการวิเคราะห์ทางเลือกต่างๆ ที่มีมากขึ้นเหล่านั้นเพื่อลดความเสี่ยงที่พวกเขาจะหนักขึ้น (ซึ่งกิดเดนส์เรียกว่า "ความไม่แน่นอนที่เกิดขึ้นตลอดเวลา" (manufacturing uncertainty)) ขณะที่ในยุคก่อนหน้านี้ซึ่งเป็นสังคมแบบจารีตประเพณีนั้น เราถูกกำหนดให้ต้องแบกรับเรื่องเล่าและบทบาททางสังคมที่เราไม่ได้สร้างขึ้นมาเอง แต่ในสังคมปัจจุบันซึ่งเป็นสังคมแบบหลังจารีตประเพณี เราถูกบีบให้ต้องสร้างสิ่งเหล่านี้ขึ้นมาด้วยตัวเราเอง ในหนังสือ *Modernity and Self Identity* กิดเดนส์กล่าวไว้ที่น่าสนใจไว้ว่า: "เราจะทำอะไร ทำอย่างไร เราจะเป็นใคร เหล่านี้ล้วนเป็นคำถามสำหรับแต่ละคนและทุกคนที่ใช้ชีวิตอยู่ในสภาวะการณ์ของสภาวะสมัยใหม่ช่วงหลัง (late modernity)-ซึ่งเป็นคำถามที่พวกเขาทุกคนต้องตอบให้ได้" จะในรูปของวาทกรรมหรือในรูปของพฤติกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน"

กิดเดนส์ให้ความสำคัญกับความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมแบบจารีตประเพณี/แบบก่อนสมัยใหม่ (traditional/pre-modern) แล้ววัฒนธรรมแบบหลังจารีตประเพณี/สมัยใหม่ (modern) ในสังคมแบบจารีตประเพณี การกระทำของปัจเจกบุคคลไม่ใช่เรื่องที่จะต้องนำมาพิจารณากันอย่างจริงจังในวงกว้างเนื่องจากทางเลือกที่มีอยู่ได้ถูกกำหนดเอาไว้ล่วงหน้าแล้ว (เช่น โดยจารีตประเพณี เป็นต้น) ตรงกันข้าม ในสังคมยุคหลังจารีตประเพณีนั้น คนทั่วไป (ผู้กระทำการทั้งหลาย) ให้ความสำคัญน้อยมากกับสิ่งต่างๆ ที่คนรุ่นก่อนหน้าพวกเขาได้กำหนดเอาไว้ ทางเลือกต่างๆ อย่างน้อยที่สุดก็เปิดกว้างมากเท่าที่กฎหมายและมติดำเนินการจะอนุญาตให้มีได้ ดังนั้นการกระทำของปัจเจกบุคคลจำเป็นต้องมีการวิเคราะห์และขบคิดมากขึ้นก่อนที่จะลงมือกระทำ สังคมจึงมีลักษณะของการใคร่ครวญไตร่ตรอง สะท้อนคิดและตระหนักรู้ ซึ่งกิดเดนส์ได้พยายามสะท้อนออกมาให้เห็นอย่างน่าตื่นตาตื่นใจด้วยตัวอย่างที่เกิดขึ้นกับตั้งแต่รัฐบาลซึ่งเป็นสถาบันทางการเมืองในด้านหนึ่งไปจนถึงความสัมพันธ์ทางเพศซึ่งเป็นเรื่องส่วนตัวในอีกด้านหนึ่ง ลักษณะที่โดดเด่นที่สุดของสภาวะสมัยใหม่ในทรรศนะของกิดเดนส์ก็คือการที่เราถูกทำให้หลุดพ้นออกมาจากมิติของเวลา (time) และพื้นที่ (space) ในสังคมก่อนสมัยใหม่ พื้นที่เป็นปริมาตรที่เราเคลื่อนที่ไปได้ ส่วนเวลาถือเป็นอวกาศที่เราไม่ได้ไปปรากฏให้เห็นในมิติของเวลาและพื้นที่ แต่เราต้องไว้ออกคนเหล่านั้น อย่างไรก็ดี แม้ว่าเราไว้วางใจพวกเขา แต่เราก็มักจะมีความวิตกกังวลอยู่เสมอ เทคโนโลยีที่เราใช้และช่วยทำให้เราเปลี่ยนข้อจำกัดให้เป็นโอกาสทำให้เกิดความเสี่ยงได้เช่นกัน ด้วยเหตุนี้ความรู้สึกรู้ว่าเราอยู่ในสภาวะที่ไม่แน่นอนเช่นนี้ปรากฏให้เห็นมากขึ้นในสังคมปัจจุบัน ด้วยมุมมองเช่นนี้ทำให้กิดเดนส์ใช้ภาพลักษณ์ของ "ยานอวกาศหลังที่ไม่มีอะไรต้านทานได้และสามารถทำให้ทุกอย่างราบรื่นได้" (juggernaut) กับ "สภาวะสมัยใหม่ที่เคลื่อนไปข้างหน้าผ่านมิติพื้นที่โดยไม่มีใครคุมบังเหียนได้"

สภาวะสมัยใหม่และความเสี่ยง: มุมมองทางสังคมวิทยา

(Giddens, 1991) กิดเดนส์ก็เช่นเดียวกับเบ็คินแง่ที่ กิดเดนส์มองความเสี่ยงว่าเป็นแก่นแกนของสภาวะสมัยใหม่ในปัจจุบัน: “สภาวะสมัยใหม่ก็คือวัฒนธรรมของความเสี่ยง (risk culture)” และในสภาวะเช่นนี้ ความเสี่ยงเป็น “พื้นฐานสำหรับทุกคนทั่วไปและบรรดาผู้เชี่ยวชาญด้านเทคนิคในการจัดระเบียบให้กับโลกทางสังคม”¹⁴ (Giddens, 1991: 3) สภาวะที่ กิดเดนส์เรียกว่า late modernity ถูกมองว่าเป็นสภาวะของการสูญสลายด้วยการทำลายล้าง (apocalyptic) เนื่องจากว่าสภาวะนี้ได้ทำให้เกิดรูปแบบใหม่ๆ ของความเสี่ยงซึ่งผู้คนในยุคก่อนหน้านี้ไม่เคยเผชิญหน้ากับความเสี่ยงเหล่านั้นมาก่อน ยิ่งไปกว่านั้น ในสภาวะที่กิดเดนส์เรียกว่า high modernity นี้ บรรดาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ที่อยู่ห่างไกลมีผลกระทบต่อเหตุการณ์ในท้องถิ่น รวมตลอดถึงต่อสิ่งที่กิดเดนส์เรียกว่า “ความคุ้นเคยที่ปัจเจกบุคคลมีต่อตัวตนของตนเอง” (intimacies of the self) กล่าวอย่างรวบรัดก็คือ โลกได้กลายเป็นโลกเพียงใบเดียว (the world has become a single world.)

กิดเดนส์ยอมรับไม่ต่างจากเบ็คินว่า การศึกษาเรื่องความเสี่ยงสามารถบอกเราได้มากมายเกี่ยวกับบรรดาองค์ประกอบหลักของสภาวะสมัยใหม่:

ความย้อนแย้งที่เกิดขึ้นมาก็คือ ขณะที่ในด้านหนึ่ง บรรดาความสิ่งที่คุณค่าชีวิตสำหรับปัจเจกบุคคลลดปริมาณลง แต่ในอีกด้านหนึ่งความเสี่ยงที่มีผลกระทบอย่างรุนแรงอันเป็นผลจากโลกาภิวัตน์นั้น ได้ทำให้เกิด ‘บรรยากาศของความเสี่ยง’

¹⁴ข้อความภาษาอังกฤษคือ “modernity is a risk culture” and one in which the concept of risk is “fundamental to the way both lay actors and technical specialists organise the social world.”

ที่มีความไม่มั่นคงแฝงอยู่: “บรรยากาศความเสี่ยงของสภาวะสมัยใหม่จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นกับทุกๆ คน ไม่มีใครหนีพ้นไปได้” ด้วยเหตุผลนี้ ความกังขาได้กลายเป็นลักษณะที่ปรากฏทั่วไปในวงกว้างของการใช้เหตุผลในเชิงวิพากษ์ของสมัยใหม่ รวมตลอดถึงเป็นลักษณะที่ “แผ่แทรกเข้าไปในชีวิตประจำวันและในสำนึกทางปรัชญา และก่อรูปก่อร่างเป็นมิติที่ดำรงอยู่จริงในโลกทางสังคม”¹⁵

(Giddens, 1991 : 3)

กิดเดนส์ยังเห็นสอดคล้องกับเบ็คในประเด็นเรื่องการเปลี่ยนแปลง (change) ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของเวลา (time) แทนที่อดีตเป็นตัวกำหนดปัจจุบัน แต่เนื่องจากความสำคัญของความเสี่ยงในช่วงเวลาปัจจุบันที่เรียกว่า late modernity ภาพของอนาคตในบรรยากาศของความเสี่ยง กลับเป็นตัวกำหนดการตัดสินใจทั้งหลายทั้งปวงในปัจจุบัน ด้วยเหตุผลดังกล่าว อุตลักษณ์จึงเป็นสิ่งที่เกิดจากการขบคิดทบทวน และปัจเจกบุคคลทั้งหลายก็ถูกบีบให้ต้องกำหนดทางเลือกในการมีรูปแบบการดำเนินชีวิต (lifestyle) ของตนเอง รูปแบบการดำเนินชีวิตจึงมีนัยของการกำหนดทางเลือกจากความหลากหลายของทางเลือกจำนวนมาก และเป็นเรื่องของ “การให้การยอมรับ” มากกว่าที่จะเป็นเรื่องของ “การสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง”

¹⁵ข้อความภาษาอังกฤษคือ Paradoxically, while on the one hand there has been a reduction in life threatening risks for the individual, at the same time high-consequence risk resulting from globalisation has created an inherently unstable “climate of risk”: “The risk climate of modernity is thus unsettling for everyone; no one escapes” (*Ibid.*, p. 124). For this reason, doubt has become a pervasive feature of modern critical reasoning and one which “permeates into everyday life as well as philosophical consciousness, and forms a general existential dimension of the contemporary social world.”

สภาวะสมัยใหม่และความเสี่ยง: มุมมองทางสังคมวิทยา

การเลือกรูปแบบในการใช้ชีวิตทำให้มีความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องมีการหยิบยกประเด็นทางศีลธรรมจำนวนหนึ่งขึ้นมาพิจารณาในเวลาเดียวกัน ซึ่งสามารถนำไปสู่ทิศทางใดทิศทางหนึ่งในสองทิศทางต่อไปนี้ กล่าวคือ ถ้าไม่ใช่ “การที่ปัจเจกบุคคลเกิดความรู้สึกว่าตนเองเป็นคนที่ไร้ความหมายนั้น กลายเป็นปัญหาทางด้านจิตใจในสภาวะการณ์ของ late modernity และทำให้ปัญหาด้านศีลธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องกับ การดำเนินชีวิตในแต่ละวันของตน ก็เป็นเรื่องของการเรียกร้องให้มีการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (Giddens, 1991 : 9)

กิดเดนส์ตั้งข้อสังเกตจากงานเขียนของคริสโตเฟอร์ แลช (Christopher Lasch) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าสังคมสมัยใหม่ได้สร้าง “วัฒนธรรมของความหลงใหลในตนเอง” (culture of narcissism) ขึ้นมา (Lasch, 1979) ซึ่งกิดเดนส์นำไปเชื่อมโยงกับการระเหิดหายไปของประวัติศาสตร์ และการสูญเสียสำนึกในความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์

ความเสี่ยงที่เกิดขึ้นทั่วโลก (global risks) ได้กลายเป็นแง่มุมอันหนึ่ง ที่ได้รับการยอมรับของบรรดาสถาบันสมัยใหม่จนถึงขั้นที่ในระดับ พฤติกรรมประจำวันนั้น ไม่มีใครให้ความสำคัญอย่างมากแก่ประเด็น ที่ว่าจะสามารถหลีกเลี่ยงความเสี่ยงที่มีศักยภาพจะเป็นหายนะภัย ระดับโลกได้อย่างไร คนส่วนใหญ่พุ่งความสนใจไปที่กิจกรรมทั้งหลายที่ พวกตนมองว่าจะต้องกระทำด้วยตนเองเป็นการดำเนินในฐานะเป็น “ยุทธศาสตร์เพื่อความอยู่รอด” (survival strategies) โดยไม่ต้องมอง ภาพใหญ่ของความเสี่ยงที่อยู่ภายนอกตัวของพวกเขา การล้มเลิกความหวัง ว่าสภาพแวดล้อมทางสังคมที่กว้างใหญ่กว่าจะสามารถถูกควบคุมได้ นี่เองที่ทำให้ผู้คนตัดสินใจหันมาใส่ใจกับเรื่องที่เป็นส่วนตัวอย่างจริงจัง

อย่างเช่นการพัฒนาจิตใจและร่างกายของตนเอง (Giddens, 1991 : 171)

สิ่งที่แตกต่างไปจากเบ็คซึ่งมองสิ่งเหล่านี้ว่ากำลังถูกเปลี่ยนแปลง และมีความเกี่ยวข้องน้อยมากกับสังคมความเสี่ยงก็คือว่า กิดเดนส์พยายามชี้ให้เห็นว่า สิ่งเหล่านี้สามารถถูกให้ความหมาย “ในแง่ของความแตกต่างในการเข้าถึงรูปแบบต่างๆ ในการสร้างความสำคัญและอำนาจให้กับตนเอง” โดยกิดเดนส์ตั้งข้อสังเกตว่า สภาวะสมัยใหม่ทำให้เกิด “ความแตกต่าง การกีดแยก และการทำให้กลายเป็นชายขอบ” (difference, exclusion and marginalisation) (Giddens, 1991 : 6)

อย่างไรก็ดี ในการบรรยายเมื่อปี 1999 ผ่านการกระจายเสียงของ BBC ที่มีชื่อว่า Reith Lectures ในหัวข้อ “A Runaway World” ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับบริบทของการเมืองของประเทศอังกฤษในสังคมความเสี่ยง กิดเดนส์แสดงความรู้สึกที่เป็นความหวังว่า: “คงไม่มีปัญหาใดๆ แม้แต่น้อยในการมีทัศนคติในแง่ลบต่อความเสี่ยง กระนั้นความเสี่ยงก็จำเป็นต้องถูกนำมาพิจารณาในเชิงวิชาการ การให้ความสนใจอย่างกระตือรือร้นต่อความเสี่ยงเป็นองค์ประกอบหลักกันหนึ่งของสังคมที่มีพลวัตทางเศรษฐกิจและนวัตกรรม” (Giddens, 1991 : 29)

สรุป

มีหลายประเด็นที่แสดงให้เห็นลักษณะร่วมกันของมุมมองของเบ็คและกิดเดนส์ ทั้งสองคนมองสังคมว่ากำลังเข้าสู่ขั้นตอนใหม่ซึ่งเบ็คเรียกชื่อว่า “reflexive modernisation” ส่วนกิดเดนส์เรียกชื่อว่า “late modernity” ทั้งเบ็คและกิดเดนส์อธิบายลักษณะของขั้นตอนนี้ว่ามีการปรากฏตัวของความเสี่ยงรูปแบบใหม่ ยิ่งไปกว่านั้น ทั้งสองคนมองเห็นไม่ต่างกันในเรื่องของผลที่เกิดจากความเสี่ยง *ประการแรก* ความแน่นอน

สภาวะสมัยใหม่และความเสี่ยง: มุมมองทางสังคมวิทยา

(certainty) ซึ่งก่อนหน้านี้เป็นลักษณะของสังคมสมัยใหม่ทั้งหลายที่มีความศรัทธาในวิทยาศาสตร์และตัวนักวิทยาศาสตร์นั้น ได้เริ่มผุ่ร่อนความรู้ (รวมตลอดถึงผลที่เกิดจากความเสี่ยง) เป็นเรื่องที่ได้เถียงกันได้ *ประการที่สอง* สังคมความเสี่ยงมีความเป็นสากล รวมตลอดถึงเหตุการณ์และพัฒนาการต่างๆ ซึ่งอยู่ห่างไกลออกไปนั้น สามารถมีผลกระทบอย่างครอบคลุมกว้างขวางได้ชั่วพริบตา *ประการที่สาม* ความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลและสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ การจัดแบ่งประเภททางสังคมแบบเก่าของสภาวะสมัยใหม่อย่างเช่นชนชั้น หมดความหมายลง และทำให้เกิดสำนึกในความเป็นปัจเจกบุคคล (individualisation) ได้กลายเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากกว่า *ประการที่สี่* มโนทัศน์อันใหม่ของความเสี่ยงยึดกุมอนาคตทั้งหมดเอาไว้ ซึ่งทำให้อนาคตกลายเป็นตัวกำหนดปัจจุบัน ขณะที่ก่อนหน้านี้ อดีตได้ถูกมองว่าเป็นตัวกำหนดปัจจุบัน มุมมองในเรื่องเวลา (time) แบบนี้แทบไม่มีพื้นที่ให้กับประวัติศาสตร์ และ*ประการสุดท้าย* ศีลธรรมยังคงเป็นประเด็นที่มีการแสวงหาต่อไป ไม่ว่าจะเป็นโดยความพยายามของปัจเจกบุคคล โดยเฉพาะในสิ่งที่เกี่ยวกับร่างกายด้วยการฝึกฝนและการสร้างระบอบโภชนาการเพื่อสุขภาพะ ซึ่งบางคนเรียกว่า “การหลงตัวเอง” (narcissistic) หรือโดยขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมอย่างเช่นด้านสิ่งแวดล้อม

ทั้งเปิดและกีดเด้นส์ปฏิเสธระแสของหลังสมัยใหม่นิยม (postmodernism) (ซึ่งเน้นเรื่องของการแตกออกเป็นเสี้ยวส่วน (fragmentation) โดยทั้งสองคนเชื่อว่า ไม่เพียงแต่มีความเป็นไปได้ในการทำความเข้าใจวิถีทางที่เราดำเนินชีวิตอยู่ในขณะนี้เท่านั้น ทว่ายังมีความจำเป็นที่จะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในสถาบันใหม่ๆ และในการกำหนดนโยบายต่างๆ ที่อำนวยความสะดวกให้กับคนในสังคม

เอกสารอ้างอิง

- เชษฐา พวงหัตถ์. 2546. "โลกในกระแสการเปลี่ยนแปลง" (แปลและเรียบเรียงจาก Giddens, A. (2001, "A Changing World", in Giddens, A. Sociology. 4th edition. Cambridge: Polity): 48-77)" มหาวิทยาลัยศิลปากร (ฉบับมองสังคม). 23(1), 133-182.
- เชษฐา พวงหัตถ์. 2548. "Structuration Theory ของ Anthony Giddens และการหาทางออกให้กับปัญหาทวิลักษณ์นิยมในสังคมวิทยา" มหาวิทยาลัยศิลปากร, 24(2), 68-106.
- เชษฐา พวงหัตถ์. 2548/2549. "วิธีคิดทางทฤษฎีในสังคมวิทยา: พัฒนาการและปัญหาทางทฤษฎี" ร่มพฤษ. 24 (1-2), 29-76.
- เชษฐา พวงหัตถ์. 2551/2552. "ทฤษฎีสังคมและการทำความเข้าใจสภาวะสมัยใหม่ของแอนโธนี กิดเดนส์" วิชา 2(7) และ 2(8).
- Beck, U. 1992. Risk Society: Towards a New Modernity. London : Sage.
- Bernstein, P. 1996. Against The Gods: the Remarkable Story of Risk. New York : John Wiley & Sons.
- Douglas, M. 1977. "The depoliticisation of risk", in Ellis, R. J. and Thompson, M. (eds), Culture Matters: Essays in Honor of Aaron Wildavsky. Boulder : Westview.
- Douglas, M. & Wildavsky, A. 1982. Risk and Culture. Berkeley. CA : University of California Press.
- Douglas, M. & Wildavsky, A. 1986. How Institutions Think. Syracuse.

สภาวะสมัยใหม่และความเสี่ยง: มุมมองทางสังคมวิทยา

NY : Syracuse University Press.

Douglas, M. & Wildavsky, A. 1986. *Risk and Blame: essays in cultural theory*. London and New York : Routledge.

Giddens, A. 1990. *The Consequences of Modernity*. Cambridge : Polity Press.

Giddens, A. 1991. *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Cambridge University Press.

Giddens, A. 1999. "Risk and Responsibility" *Modern Law Review*. 62(1), 1-10.

Gross, J. L. & Rayner, S. 1985. *Measuring Culture*. New York : Columbia University Press.

Lasch, C. 1979. *The Culture of Narcissism: American Life in an Age of Diminishing Expectations*. New York : W. W. Norton.

Marris, C. L., Saunderson, I. & O' Riordan, T. 1997. "Exploring the "psychometric paradigm: comparisons between aggregate at individual analyses" *Risk Analysis*. 17(3), 303-313.

Rosa, E. A. 1998. "Meta-Theoretical Foundations for Post Normal Risk" *Journal of Risk Research* 1.

Spicker, P. 2001. "Social Insecurity and Social Protection" in Edwards, R. and Glover, J. (eds), *Risk and Citizenship*. London : Routledge.